

КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З УХИЛЕННЯМ ВІД ПРИЗОВУ НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ ЯК АКТИ ПОСЯГАННЯ НА ВОЄННУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

Шаблистий В. В., Березняк В. С., Каторкін Р. А.

ВСТУП

Відповідно до ст. 65 Конституції України, захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України. Громадяни відбувають військову службу відповідно до закону¹.

Наведені положення Основного закону держави демонструють, що захист Вітчизни – це обов'язок а не право громадян. Закріплення відповідного положення пояснюється тим, що воєнна безпека як складовий елемент національної безпеки – одна з найбільш важливих соціальних цінностей, посягання на яку здатне прямо або опосередковано призвести до знищення не лише Української держави, але і всієї нації².

Враховуючи особливу важливість суспільних відносин у сфері охорони воєнної безпеки України, законодавець у чинному законі про кримінальну відповідальність передбачив ряд складів злочинів та кримінальних проступків, пов'язаних із порушенням воєнної безпеки. До числа таких кримінальних правопорушень відносяться і діяння у вигляді ухилення від призову на військову службу (ст.ст. 335-336 КК України).

У 2014 р. російська федерація розпочала гібридну війну проти України, анексувала АР Крим та м. Севастополь, окупувала окремі частини Донецької та Луганської областей, відкрила вогонь та дестабілізувала ситуацію на Сході нашої держави, розгорнувши там бойові дії³.

¹ Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

² Шевченко С.І. Адміністративно-правове регулювання поліцейської діяльності щодо забезпечення публічного порядку : дис...канд. юрид. наук. Дніпро, 2018. С. 32.

³ Nestertsova-Sobakar O., Prymachenko V., Liudvik V., Bereznyak V., Sydorova E. Legal Approaches to the Regulation of Cryptocurrency and Business Ethics of ICO in the European Union. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. 2019. Vol. 22. Issue: 2S. P. 2.

Така поведінка держави-терориста призвела до активізації досліджень у сфері забезпечення національної безпеки загалом та воєнної, зокрема. Питанню кримінальних правопорушень, що прямо або опосередковано порушують воєнну безпеку України, приділяли свою увагу ряд науковців, серед яких варто відзначити роботи А.Ю. Александрової, Д.О. Балобанової, Ю.В. Бауліна, А.А. Вознюка, О.С. Володавської, О.А. Гритенко, А.О. Драгоненко, О.О. Дудорова, І.М. Копотуна, Д.Ю. Купар, І.І. Митрофанова, Є.С. Назимка, Є.О. Письменського, Є.Л. Стрельцова, В.В. Топчія, А.Є. Фоменка, П.Л. Фріса, С.О. Харитонова, М.І. Хавронюка, С.І. Шевченка, С.М. Школи, О.С. Юніна, О.Н. Ярмиша та ін.

Не дивлячись на це, відповідні наукові розробки стосувалися, як правило, аналізу кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби або окремих злочинів та кримінальних проступків проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку⁴. При цьому, комплексних досліджень питання кримінальної відповідальності за ухилення від призову на військову службу не проводилось.

З початком повномасштабної війни російської федерації проти України 24.02.2022 р. проблема забезпечення кримінальної відповідальності за ухилення від призову на військову службу набула особливої актуальності. Для перемоги над ворогом (яка, без сумніву, є лише питанням часу) важливо, щоб відповідні акти деліктної поведінки мали відповідну кримінально-правову оцінку, а законодавство, що передбачає кримінальну відповідальність за ухилення від призову на військову службу було соціально обумовленим та відповідало принципам юридичної техніки.

Отже, на сьогоднішній день питання кримінально-правового забезпечення воєнної безпеки України загалом та призову на військову службу зокрема є особливо актуальним та недостатньо розробленими, що і зумовило вибір даної теми дослідження.

1. Вплив кримінальних правопорушень у сфері забезпечення призову та мобілізації на воєнну безпеку України

З початком повномасштабної війни, яку російська федерація розв'язала проти нашої держави, у інформаційному просторі все частіше

⁴ Bershov, H., Hrytenko, O., Khashev, V., & Fialka, M. Assessing and Evaluating the General Legal Characteristics of War Crimes: A Basic Necessity or a Confused Platform. *Ius Humani. Law Journal*. 2022. № 11 (1). P. 44.

використовується поняття «воєнна безпека»⁵. Це і не дивно, адже щодня на Україні фіксується ряд злочинів та кримінальних проступків, які вчиняють російські військові та підконтрольні їм найманці і терористи з метою захоплення нашої Батьківщини та винищення українців як представників окремої нації.

Відповідно до України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII «Про національну безпеку України», воєнна безпека – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз⁶.

Аналіз ч. 1 ст. 1 згаданого вище нормативно-правового акта дозволяє дійти висновку про те, що воєнна безпека – це частина національної безпеки, характерною ознакою якої є воєнний характер загрози.

Що стосується «національних інтересів», які згадані у дефініції воєнної безпеки, то відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» під ними розуміються життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян⁷.

Таким чином, воєнна безпека – це доволі широка за своїм обсягом категорія, що передбачає захищеність цілого комплексу благ від такого специфічного роду небезпеки, як воєнна загроза.

Окремо зауважимо, що поряд з терміном «воєнна безпека» існує також поняття «обороноздатність держави»⁸. Відповідно до ст. 1 Розділу I Закону України «Про оборону України», під останньою розуміється здатність держави до захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту. Вона складається з матеріальних і духовних елементів та є сукупністю воєнного, економічного, соціального та морально-

⁵ Шаблистий В.В. Про публічність та приватність кримінально-правового забезпечення інформаційної безпеки людини. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2013. № 1. С. 178.

⁶ Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

⁷ Там само.

⁸ Березняк В.С. Сучасні погляди на поняття екстрадиція у науці кримінально-процесуального права. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 4. С. 375.

політичного потенціалу у сфері оборони та належних умов для його реалізації⁹.

З викладеного слідує, що категорії «воєнна безпека» та «обороздатність держави» тісно пов'язані між собою. При цьому варто зазначити, що наразі на науковому рівні відсутня єдина позиція щодо співвідношення цих понять між собою.

Так, наприклад, Л.В. Перепалова, О.В. Кузьменко та Я.О. Григоренко, проаналізувавши вказану проблематику, дійшли наступних умовиводів:

1. У законодавчому полі обороздатність держави повинна бути визначена не тільки як концепт, який існує або діє лише в разі збройної агресії чи збройного конфлікту. На переконання науковців, обороздатність повинна бути забезпечена й у мирний час, коли відсутні реальні або потенційні випадки збройної агресії чи збройного конфлікту. І парламентарі повинні передбачити, що обороздатність являє собою здатність держави в будь-який час мати спроможність забезпечити стабільність національних інтересів держави¹⁰.

Думається, згадане зауваження є доволі цікавим та таким, що потребує додаткових наукових дискусій. Водночас, на нашу думку, сформована дефініція обороздатності не свідчить про те, що цей процес характеризується лише «активацією» відповідних складових елементів виключно у випадку збройної агресії або збройного конфлікту. Вважаємо, що наявність у визначенні словосполучення «здатність до захисту» апіорі свідчить про те, що обороздатність держави охоплює і мирний час, в який здійснюється постійна підготовка до відбиття можливого нападу.

2. З наведеного визначення обороздатності незрозумілим залишається об'єкт захисту. Ураховуючи, що законодавець наводить вичерпний перелік об'єктів, які захищає воєнна безпека, а саме державний суверенітет, територіальну цілісність, демократичний конституційний лад, варто також визначити на нормативно-правовому рівні, захист яких об'єктів підпадає в межі обороздатності держави¹¹.

⁹ Про оборону України: Закон України від 06.01.1991 р. № 1932-ХІІ // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>.

¹⁰ Перепалова Л.В., Кузьменко О.В., Григоренко Я.О. Обороздатність VS воєнна безпека держави: теоретико-правовий аспект. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2019. № 1. С. 11.

¹¹ Перепалова Л.В., Кузьменко О.В., Григоренко Я.О. Обороздатність VS воєнна безпека держави: теоретико-правовий аспект. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2019. № 1. С. 11-12.

Дійсно, у даному випадку, можливо, доречно було б спроектувати перелік об'єктів, перелічених у диспозиції воєнної безпеки у визначення, що міститься у ст. 1 Закону України «Про оборону України». Такий крок дозволив би синхронізувати відповідні законодавчі акти між собою та повністю врегулювати питання співвідношення воєнної безпеки з обороноздатністю держави.

Окремо зауважимо, що згаданий вище перелік об'єктів, все ж таки, не є вичерпним, адже законодавець прямо вказує на «інші життєво важливі національні інтереси», зміст яких було розкрито вище.

3. Зіставляючи визначення воєнної безпеки й обороноздатності держави, які визначені законодавством, вчені констатують, що практично відсутня межа між ними. Законодавець визначає воєнну безпеку як «захищеність», а обороноздатність – як «здатність держави до захисту». Тому ці категорії потребують узгодження між собою, зіставлення, визначення, що є ширшим поняттям і як саме вони співвідносяться між собою¹².

Погоджуємось із тим, що пряма відповідь на питання співвідношення понять «воєнна безпека» та «обороноздатність держави» у змісті визначених законодавчих актів відсутня. Не дивлячись на це, врегулювати даний науковий запит цілком можливо.

Як зазначає М.В. Дричик, воєнна безпека складається з багатьох механізмів, серед яких: економічні, фінансові, організаційні, інституційні, нормативно-правові та кадрові механізми¹³.

Вказане свідчить про те, що поняття «воєнна безпека» є доволі широким та охоплює ряд зовнішніх та внутрішніх елементів. З самої дефініції воєнної безпеки випливає, що вона являє собою певний стан захищеності від воєнних загроз¹⁴. Даний стан може бути забезпечений завдяки цілому комплексу факторів: наявність відповідних сил та засобів держави, участь у військових альянсах (наприклад, НАТО), особливості політико-географічного розташування тощо.

Із визначення ж обороноздатності слідує, що дана категорія передбачає виключно наявність певних сил та засобів держави, спрямованих на її захист від воєнних загроз. Відтак, обороноздатність держави – це один з головних, проте не єдиний елемент у системі воєнної

¹² Там само. С. 12.

¹³ Дричик В.М. Наукові підходи до проблеми забезпечення воєнної безпеки в Україні. *Наукові перспективи*. 2022. № 10 (28). С. 58.

¹⁴ Шаблій В.В. Безпековий вимір кримінального права України: людиноцентристське дослідження: монограф. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ: Ліра ЛТД, 2015. С. 121.

безпеки. Зниження рівня обороноздатності апіорі призводить до підвищення воєнної небезпеки.

Таким чином можемо зробити висновок про те, що обороноздатність держави співвідноситься з воєнною безпекою в якості частини та цілого. Вчиняючи суспільно небезпечне діяння, пов'язане з посяганням на обороноздатність держави, суб'єкт порушує воєнну безпеку (суспільні відносини, що забезпечують охорону воєнної безпеки України).

Шкоду воєнній безпеці держави можуть завдавати як зовнішні, так і внутрішні загрози¹⁵. До числа перших відноситься явище міжнародного тероризму, агресія з боку інших суб'єктів міжнародного права (як у випадку з підступною війною, яку розпочала сусідня країна проти нашої держави) тощо. До числа внутрішніх загроз можна віднести ряд соціально-політичних, економічних та інших чинників, які заподіюють шкоду воєнній безпеці України, у тому числі діяння, що негативно впливають на обороноздатність нашої держави.

Як вдало зазначає М.С. Туркот, мобілізаційна підготовка є важливою складовою забезпечення обороноздатності нашої держави¹⁶.

Повністю погоджуємось із даною тезою. При цьому варто зазначити, що складовою забезпечення обороноздатності нашої держави, та, в свою чергу, воєнної безпеки держави виступає не тільки мобілізаційна підготовка у розумінні ст. 1 Закону України від 21.10.1993 р. № 3543-ХІІ «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію»¹⁷, але і сам процес мобілізації, порядок комплектування ЗСУ та інших військових формувань загалом.

Враховуючи важливість названої складової національної безпеки України, держава змушена звертатись до кримінально-правового забезпечення воєнної безпеки України загалом та такої її складової, як порядок комплектації ЗСУ та інших військових формувань, зокрема¹⁸. У цьому аспекті проаналізуємо детальніше особливості кваліфікації

¹⁵ Шевченко С. І. Окремі аспекти правового регулювання забезпечення публічного порядку в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 6. С. 68.

¹⁶ Туркот М.С. Мобілізаційна підготовка як засіб забезпечення воєнної безпеки України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 2. С. 202.

¹⁷ Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 р. № 3543-ХІІ // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>.

¹⁸ Каторкін Р.А. Кримінально-правове забезпечення призову на строкову військову службу, військовій службі за призовом осіб офіцерського складу в Україні у ХХ столітті. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4. С. 286.

окремих кримінальних правопорушень, що порушують встановлений порядок комплектації армії.

Відповідно до ч. 1 ст. 2 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» остання є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України (за винятком випадків, визначених законом), іноземців та осіб без громадянства, пов'язаних із обороною України, її незалежності та територіальної цілісності. Час проходження військової служби зараховується громадянам України до їх страхового стажу, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби¹⁹.

Ч. 1 ст. 4 даного законодавчого акта вказує, що Збройні Сили України та інші військові формування комплектуються військовослужбовцями шляхом:

1) призову громадян України на військову службу;

2) прийняття громадян України на військову службу за контрактом²⁰.

З огляду на це, ухилення від призову на військову службу завдає безпосередньої шкоди порядку комплектування ЗСУ та інших військових формувань²¹.

Зауважимо, що такої ж позиції дотримується і українська Фемида, розглядаючи справи за ст.ст. 335-336 закону про кримінальну відповідальність. Так, наприклад, у вирокі Глибоцького районного суду Чернівецької області від 16.11.2016 року по справі № 723/2424/16-к зазначається, що «ОСОБА_1 не прибув у вказаний час до місця призову, не повідомивши про причини неприбуття, чим порушив порядок комплектування Збройних Сил України» (*курсиви наші – прим.*)²².

Таким чином, до числа кримінальних правопорушень, що посягають на воєнну безпеку України відноситься цілий комплекс суспільно небезпечних діянь, включених до різних розділів Особливої частини КК України. Серед них і злочини та кримінальні проступки у сфері

¹⁹ Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 року № 2232-12 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>.

²⁰ Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 року № 2232-12 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>.

²¹ Каторкін Р. А. Об'єкт ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу. *Вісник Кримінологічної асоціації України: зб. наук. праць*. 2017. № 2 (16). С. 188.

²² Вирок Глибоцького районного суду Чернівецької області від 16.11.2016 р. по справі № 723/2424/16-к (номер провадження 1-кп/715/125/16) // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/62781291>.

забезпечення призову та мобілізації (ст.ст. 335-337 закону про кримінальну відповідальність), що належать до розділу XIV КК України «Кримінальні правопорушення у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації». На особливу увагу серед них в контексті воєнної агресії з боку РФ заслуговують кримінальні правопорушення, пов'язані з ухиленням від призову на військову службу.

Враховуючи викладене, доречно проаналізувати об'єктивні та суб'єктивні ознаки кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 335-336 КК України, виявити можливі недоліки, що містяться у диспозиціях та (або) санкціях перелічених норм. Дана робота буде проведена у наступних підрозділах нашого дослідження.

2. Об'єктивні ознаки кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від призову на військову службу

У науці кримінального права немає єдиної позиції щодо сутності категорії «об'єкт складу кримінального правопорушення». Починаючи з XIX ст. вітчизняні та зарубіжні вчені дискутують над цим питанням, наводячи при цьому власні концепції визначення даного обов'язкового елемента складу кримінального правопорушення (злочину)²³. Так, протягом двох останніх століть неодноразово висловлювались думки про те, що ним виступає: 1) конкретна правова норма; 2) людина; 3) інтереси людини або держави; 4) блага тощо. Втім, перелічені ідеї наразі не користуються популярністю, адже містять у собі ряд суттєвих недоліків.

На сучасному етапі розвитку науки кримінального права більш поширеними є наступні концепції визначення об'єкта складу кримінального правопорушення: 1) «об'єкт – поставлені під охорону КК суспільні відносини, на які посягає суб'єкт злочину або кримінального проступку»; 2) «об'єкт – поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність соціальні цінності, на які посягає суб'єкт кримінального правопорушення»²⁴. Кожна з них має право на життя, хоча і містить певні недоліки. При цьому варто зазначити, що, все ж

²³ Березняк В.С., Шаблістий В.В., Каторкін Р.А. Кримінологічні аспекти деліктної поведінки дітей в Україні / Juvenile policy as a component of supporting Ukraine's national security and defense (dedicated to the 53rd anniversary of the UN General Assembly adoption of the Declaration of the Rights of the Child and the 56th anniversary of the establishment of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs) : Scientific monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. P. 80. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/287/7882/16460-1>.

²⁴ Шаблістий В.В. Законна професійна діяльність журналіста як «новий об'єкт кримінально-правової охорони». *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2016. № 2 (13). С. 79.

таки, серед науковців більшою популярністю користується перша з названих концепцій²⁵.

Як вдало зазначають автори підручника «Кримінальне право України: Особлива частина» (за ред. В.В. Сташиса та В.Я. Тація), безпосереднім об'єктом кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 335-336 КК України виступають відносини з комплектування Збройних Сил, їх бойової підготовки, а отже, забезпечення обороноздатності України²⁶.

Розглядаючи дане питання з позиції «об'єкт кримінального правопорушення – соціальні цінності» отримуємо наступне визначення безпосереднього об'єкта суспільно небезпечних діянь, передбачених ст.ст. 335-336 КК України – порядок комплектування ЗСУ та інших військових формувань та, як наслідок, воєнна безпека України.

Зауважимо, що запропоновані визначення доречно розглядати в якості об'єкта кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 335-336 закону про кримінальну відповідальність у широкому розумінні. У вузькому ж розумінні об'єктом кримінального проступку, передбаченого ст. 335 КК України виступають суспільні відносини, що забезпечують призов на строкову військову службу і призов на військову службу осіб офіцерського складу²⁷, а злочину, закріпленому у ст. 336 КК України, – встановлений законами та іншими нормативно-правовими актами порядок підтримання бойової і мобілізаційної готовності ЗСУ та інших військових формувань України на рівні, що гарантує адекватне реагування на загрози національній безпеці держави²⁸.

Окремо зауважимо, що крім безпосереднього основного об'єкта перелічених складів кримінальних правопорушень, на практиці поширеними є випадки, коли заподіюється шкода додатковому факультативному об'єкту²⁹. Зокрема, нерідко трапляються випадки, коли ухилянт вчиняє свої суспільно небезпечні діяння публічно та

²⁵ Petrenko P., Stetsenko V., Fomenko A., Yunin O., Shevchenko S. Legal framework for competitive selection for positions of civil servants under the legislation of Ukraine and European countries. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. 2019. № 22 (5). P. 2.

²⁶ Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2010. С. 426.

²⁷ Каторкін Р. А. Об'єкт ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу. *Вісник Кримінологічної асоціації України: зб. наук. праць*. 2017. № 2 (16). С. 188.

²⁸ Александрова А.Ю. Кримінальна відповідальність за ухилення від призову за мобілізацією: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпро, 2018. С. 110.

²⁹ Юнін О.С. Деякі особливості судового захисту прав людини при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 3. С. 192.

демонстративно. Тим самим особа завдає нищівної шкоди іміджу армії, державним органам влади і самій державі. Безумовно, такі дії несуть підвищену суспільну небезпеку, тому, можливо, доцільно їх зафіксувати в диспозиції ст. 335 КК України в якості кваліфікуючих³⁰.

Отже, у такому випадку безпосереднім додатковим факультативним об'єктом кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 335-336 КК України може виступати авторитет держави.

Розглянемо зміст об'єктивної сторони ухилення від призову на військову службу. Як зазначають автори навчального посібника «Актуальні проблеми кримінально-правової кваліфікації», злочин, передбачений ст. 336 КК України може проявлятися у трьох формах: 1) «чиста бездіяльність» – особа, отримавши відповідний документ (повістка, мобілізаційне розпорядження тощо), не з'являється до військової частини або на збірний пункт центру комплектування та соціальної підтримки у строки, зазначені в отриманих ним документах; 2) змішана бездіяльність – отримавши документ особа змінює місце проживання, виїжджає за кордон тощо та в подальшому не з'являється до визначеного місця (або ж відкрито відмовляється від явки та в подальшому не з'являється до відповідного місця); 3) активні дії – самокалічення, підробка документів, симуляція хвороби тощо, спрямовані на ухилення від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період³¹.

Проаналізувавши зміст статті 335 КК України ми дійшли такого ж висновку щодо об'єктивної сторони кримінального правопорушення у вигляді ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу. Розглянемо їх детальніше.

Як було сказано вище, перша форма діяння – так звана «чиста бездіяльність». Особа, отримавши повістку (або дізнавшись про призов з інших джерел), не з'являється до призовної дільниці у строки, зазначені в повістці (чи законі, в разі неотримання з будь-яких причин повістки)³².

Зауважимо, що дана форма на практиці є найбільш поширеною як у випадку діяння у вигляді ухилення від призову на строкову військову службу, так і у випадку ухилення особами з числа офіцерського складу від призову на військову службу.

³⁰ Каторкін Р. А. Об'єкт ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу. *Вісник Кримінологічної асоціації України: зб. наук. праць*. 2017. № 2 (16). С. 188.

³¹ Актуальні проблеми кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб. / за заг. ред. В.В. Топчія; наук. ред. В.І. Антипова. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. С. 862.

³² Там само. С. 862.

Другою формою діяння є змішана бездіяльність, яка поєднує як дії ухилянта, спрямовані на ухилення від призову на військову службу, так і його бездіяльність³³.

Думається, виділення такої форми діяння для даного кримінального правопорушення є цікавою, доволі дискусійною, однак реальною, тобто такою, що досить часто зустрічається на практиці. Так, наприклад, подібна ситуація описана у вирокі Оріхівського районного суду Запорізької області від 24 квітня 2018 року по справі № 323/912/18, в якому зазначено, що *ОСОБА_2 ухилився від строкової військової служби шляхом від'їзду з місця постійного проживання та в призначений йому день, а саме 25.10.2017 року до Оріхівського військового комісаріату не прибув, тим самим ухилився від призову на строкову військовою службу (курсив наш – прим.)*³⁴.

Отже, випадки такого ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу мають місце в повсякденному житті.

Третя форма діяння – активні дії. Особа вчиняє самокалічення, симулює хворобу, підробляє чи придбає документи, які дають право на звільнення від призову (наприклад, довідку про навчання у ЗВО) тощо³⁵.

Зауважимо, що подібні випадки також періодично фіксуються на теренах нашої держави (наприклад, прикладом такої ситуації можуть слугувати матеріали вироку Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області від 07 квітня 2010 року по справі № 1-135/2010, коли ухилинт підробив військовий квиток з метою ухилення від призову на військову службу³⁶), проте вони є менш поширені, ніж попередні.

Викладена вище концепція щодо диференціації форм вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 336 КК України на «чисту бездіяльність», «змішану» так активні дії, запропонована авторами навчального посібника «Актуальні проблеми кримінально-правової кваліфікації», безумовно, є цікавою та заслуговує на життя.

³³ Шалгунова С.А., Березняк В.С. Проблемні питання правового визначення терміна «екстрадиція». *Науковий вісник Юридичної академії МВС України*. 2005. № 3 (22). С. 385.

³⁴ Вирок Оріхівського районного суду Запорізької області від 24.04.2018 р. по справі № 323/912/18 (номер провадження 1-кп/323/123/18) // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73583023>.

³⁵ Актуальні проблеми кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб. / за заг. ред. В.В. Топчія; наук. ред. В.І. Антипова. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. С. 862.

³⁶ Вирок Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області від 07.04.2010 р. по справі № 1-135/2010 (номер провадження 1-135/2010) // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/69035772>

Втім, остаточно відносити її до єдино вірної дещо некоректно, адже кримінальне правопорушення буде вважатися вчиненим з моменту останньої суспільно небезпечної дії або бездіяльності (наприклад, якщо ухилинт виїздить закордон, а потім, наприклад, не з'являється в установленій час до територіального центру комплектування та соціальної підтримки – кримінальне правопорушення буде починатися саме з моменту його нез'явлення). Саме тому, думається, подібний підхід є розумінням форми діяння у вузькому значенні³⁷.

Отже, діяння, передбачені ст.ст. 335-336 закону про кримінальну відповідальність:

- 1) у широкому розумінні – у формі дії або бездіяльності;
- 2) у вузькому – у формі дії, бездіяльності та у змішаній формі.

Склади згаданих вище кримінальних правопорушень відносяться до числа формальних, адже вони проявляються у самому факті ухилення та не передбачають конкретних суспільно небезпечних наслідків.

Таким чином, наявність суспільно небезпечних наслідків у цих кримінальних правопорушеннях не тільки не обов'язкова – їх взагалі досить складно прямо визначити³⁸.

У науковому середовищі точаться гострі дискусії щодо можливості (або не можливості) кваліфікації діяння особи за ст. 335 КК України в разі ухилення особи від проходження медичної комісії (тобто моменту, передуючого відправленню особи до військової частини). Ціла плеяда вітчизняних вчених схильні вважати, що, принаймні в разі ухилення від медичної комісії (як етапу, що передує відправленню до військової частини) шляхом бездіяльності, діяння не можна кваліфікувати за ст. 335 КК України, а слід розцінювати як адміністративне правопорушення, передбачене ст. 210 КУпАП.

Вказана думка, безумовно, заслуговує на увагу, однак ми схильні підтримати позицію вчених, які вважають, що таке діяння (в разі, якщо медична комісія здійснюється в рамках призову) слід кваліфікувати саме як ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу. Далі ми аргументуємо запропонований умовивід.

Відповідно до ч. 3 ст. 16 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» на районні (міські) призовні комісії покладається

³⁷ Шаблистий В. В. Александрова А. Ю. Кримінальна відповідальність за ухилення від призову за мобілізацією: монографія / за заг. ред. В. В. Шаблистого. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2019. С. 35.

³⁸ Гритенко О.А., Ульянова Т. О. Класифікація суспільно небезпечних наслідків: деякі теоретичні та законодавчі аспекти. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. № 2. С. 73.

організація медичного огляду призовників та призов громадян України на строкову військову службу з призначенням їх для служби у Збройних Силах України чи іншому військовому формуванні³⁹.

З наведеного виходить, що теоретично ухилитись від призову можливо на будь-якому з названих етапів. Ухилившись від проходження призовної комісії (на якій і проводиться медичний огляд та виноситься рішення) особа ухиляється від призову в цілому.

У той же час ч. 1 ст. 15 цього нормативно-правового акта свідчить про те, що на строкову військову службу призиваються придатні для цього за станом здоров'я громадяни України чоловічої статі⁴⁰, проте, ця придатність встановлюється на першому етапі призову.

На перший погляд, між різними частинами однієї статті Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» виникає досить серйозна колізія, через яку складно зрозуміти можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності за ст. 335 КК України в разі ухилення від проходження призовної комісії. Втім, якщо проаналізувати зміст даних норм, а не форму, стає зрозуміло, що в ч. 1 ст. 15 зазначеного нормативно-правового акта мова йде про кінцевий результат призову (хто має служити в Збройних силах чи інших військових формуваннях (правило, встановлене на законодавчому рівні)), то в ч. 3 – про сам процес призову (як проходить призов).

Додатковим аргументом на користь ідеї можливості визнання діяння у вигляді ухилення від призову на проходження призовної комісії кримінальним проступком, передбаченим ст. 335 КК України виступають сама назва та зміст даної статті – «Ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу». Ключовими словами є «призов на строкову військову службу». Думається, якщо законодавець встановлював би кримінальну відповідальність виключно за ухилення від відправлення до військової служби (тобто встановлював її саме за умови позитивного проходження призовної комісії) то стаття б мала відповідну назву і зміст.

Крім того, незалежно від етапу, на якому особа ухиляється від призову так чи інакше завдається шкода суспільним відносинам, пов'язаним із комплектуванням ЗСУ та інших військових формувань, утворених відповідно до чинного законодавства.

І, нарешті, в разі неможливості кваліфікації діяння у вигляді ухилення від проходження призовної комісії як ухилення від призову на

³⁹ Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 року № 2232-12 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>.

⁴⁰ Там само.

строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу – особа зможе маніпулювати законом та майже безболісно злісно ухилятися від кримінальної відповідальності.

Отже, ухилення особи, яка призивається на строкову військову службу від проходження медичної комісії як етапу призову – діяння, що підпадає під ознаки кримінального правопорушення, передбаченого ст. 335 КК України.

Окремо варто зауважити, що чинна редакція КК України не передбачає кваліфікованих складів кримінальних правопорушень для ст.ст. 335-336 КК України, що, на нашу думку, доволі суперечливе рішення⁴¹.

Як відомо, через воєнну агресію з боку російської федерації Указом Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 в Україні введено воєнний стан. Зрозуміло, що в таких умовах (як і у випадку введення надзвичайного стану) порушення порядку комплектування ЗСУ та інших військових формувань несе набагато вищу суспільну небезпеку, тому вважаємо, що на сьогоднішній день є доречним передбачити у ст.ст. 335-336 закону про кримінальну відповідальність частини другі, в яких закріпити більш сувору відповідальність за вчинення відповідних діянь в умовах воєнного або надзвичайного стану⁴².

3. Суб'єктивні ознаки кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від призову на військову службу

Склад будь-якого кримінального правопорушення являє собою синтез суб'єктивних та об'єктивних ознак. Відсутність хоча б однієї з них свідчить про відсутність самого складу кримінального правопорушення⁴³. У попередньому підрозділі нашого дослідження ми проаналізували зовнішні ознаки складів кримінальних проступків та злочинів, передбачених ст.ст. 335-336 закону про кримінальну відповідальність. Отже, для повного аналізу цих складів суспільно небезпечних діянь проаналізуємо їх внутрішні ознаки. Традиційно розпочнемо з суб'єктів.

⁴¹ Шаблюстий В. В. Окремі питання кримінально-правового забезпечення воєнної безпеки людини та безпеки військової служби. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2013. № 2. С. 402.

⁴² Каторкін Р. А. Досвід правового регулювання питання ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу окремих країн пострадянського простору. *Jurnalul juridic national: teorie si practica: nauково-практичний журнал Республіки Молдова*. 2017. № 6 (28). С. 104.

⁴³ Tertyshnik V., Fomenko A. Legal assistance and protection in criminal proceedings: international standards and integrative doctrine. *Philosophy, Economics and Law Review*. Volume 1, no. 2, 2021. P. 124.

Відповідно до ст. 18 закону про кримінальну відповідальність суб'єкти поділяються на загальні (фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого настає кримінальна відповідальність) та спеціальні (фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, суб'єктом якого може бути лише певна особа)⁴⁴.

Враховуючи викладене суб'єкти кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 335-336 закону про кримінальну відповідальність, відносяться до числа спеціальних – на них поширюється військовий обов'язок⁴⁵.

Згідно з ч. 2 ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» військовий обов'язок встановлюється з метою підготовки громадян України до захисту Вітчизни, забезпечення особовим складом Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення, посади в яких комплектуються військовослужбовцями⁴⁶.

Ч. 9 ст. 1 згаданого вище нормативно-правового акта встановлює, що відносно військового обов'язку громадяни України поділяються на наступні категорії: 1) допризовники – особи, які підлягають приписці до призовних дільниць; 2) призовники – особи, приписані до призовних дільниць; 3) військовослужбовці – особи, які проходять військову службу; 4) військовозобов'язані – особи, які перебувають у запасі для комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань на особливий період, а також для виконання робіт із забезпечення оборони держави; 5) резервісти – особи, які проходять службу у військовому резерві Збройних Сил України, інших військових формувань і призначені для їх комплектування у мирний час та в особливий період⁴⁷.

Логічним є той факт, що категорії осіб, які можуть бути суб'єктами кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 335-336 КК України обов'язково повинні підпадати під певні категорії, вказані вище.

⁴⁴ Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

⁴⁵ Каторкін Р. А. Суб'єкт ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 2. С. 192.

⁴⁶ Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 року № 2232-12 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>.

⁴⁷ Там само.

З огляду на зміст ст. 335 КК України, спираючись на норми ст. 6 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», суб'єктом вказаного кримінального проступку можуть бути дві категорії осіб: 1) що призиваються на строкову військову службу; 2) з числа офіцерського складу, які призиваються на військову службу⁴⁸.

Отже, першою категорією суб'єктів кримінального правопорушення, передбаченого ст. 335 КК України, з огляду на назву і зміст статті, є ухилинтя від призову на строкову військову службу (тобто особи, зазначені другими у ч. 9 ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» – призовники), а другою – ухилинтя з числа офіцерського складу, які призиваються на військову службу (тобто особи, вказані четвертими у ч. 9 ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» – військовозобов'язані).

Що стосується першої категорії ухилинтя, то відповідно до ст. 15 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», ними виступають виключно призовники (приписані до призивних дільниць громадяни України чоловічої статі призовного віку, що не мають права на звільнення або відстрочку від призову на строкову військову службу), які призиваються на строкову військову службу⁴⁹.

До другої категорії ухилинтя (суб'єкти кримінального проступку у вигляді ухилення від військової служби за призовом) відповідно до чинного законодавства відносяться офіцери запасу

Відповідно до ч. 10 ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» громадяни України, які перебувають у запасі зобов'язані проходити підготовку до військової служби, військову службу і виконувати військовий обов'язок у запасі⁵⁰.

Отже, обов'язок проходити військову службу за призовом для осіб офіцерського складу прямо передбачений діючим законодавством України.

Законом встановлено, що офіцерами запасу є дві категорії осіб: 1) придатні за станом здоров'я до проходження військової служби в мирний або воєнний час громадяни України, які мають освітній ступінь вищої освіти не нижче бакалавра, пройшли повний курс військової підготовки за програмою офіцерів запасу, склали встановлені іспити, атестовані до офіцерського складу та яким присвоєне відповідне

⁴⁸ Каторкін Р. А. Суб'єкт ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 2. С. 194.

⁴⁹ Там само. С. 194.

⁵⁰ Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 року № 2232-12 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>.

первинне військове звання офіцера запасу⁵¹; 2) звільнені з військової служби у запас військовослужбовці, які не досягли граничного віку перебування в запасі і за станом здоров'я придатні до військової служби⁵².

Відповідно до ч. 5 ст. 11 глави II Закону України «Про військовий обов'язок та військову службу»⁵³, у разі потреби наказом Міністерства оборони України призиваються для проходження військової служби осіб офіцерського складу саме громадяни України з числа першої категорії.

Слід зазначити, що граничний вік перебування в запасі залежить від офіцерського звання і може коливатись від 45 (молодший офіцерський склад першої категорії) до 65 років (вищий офіцерський склад). Втім, відповідно до п. 10.1 розділу X Інструкції про організацію виконання Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України, затвердженої наказом Міністра оборони України від 10.04.2009 року № 170, громадяни України віком до 43 років, які пройшли повний курс військової підготовки за програмою підготовки офіцерів запасу, склали встановлені іспити, мають вищу освіту за освітнім ступенем не нижче бакалавра та яким присвоєно відповідне первинне військове звання офіцера запасу, відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» у разі потреби наказом Міністерства оборони України підлягають призову на військову службу за призовом осіб офіцерського складу. Строк військової служби для осіб офіцерського складу, які проходять військову службу за призовом, становить до 18 місяців⁵⁴.

Таким чином, відповідно до даного підзаконного акта, на сьогоднішній день суб'єктом ухилення від призову на військову службу осіб офіцерського складу можуть бути призвані відповідно до наказу Міністерства оборони України громадяни України віком до 43 років, які пройшли повний курс військової підготовки за програмою підготовки офіцерів запасу, склали встановлені іспити, мають вищу освіту за

⁵¹ Каторкін Р. А. Суб'єкт ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 2. С. 194.

⁵² Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 року № 2232-12 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>.

⁵³ Там само.

⁵⁴ Про затвердження інструкції про організацію виконання Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України: наказ Міністра оборони України від 10 квітня 2009 року № 170 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0438-09/page#Text>.

освітнім ступенем не нижче бакалавра та яким присвоєно відповідне первинне військове звання офіцера запасу.

З наведеного випливає, що, не дивлячись на положення Закону України «Про військовий обов'язок та військову службу» (граничний вік перебування в запасі залежить від офіцерського звання і може коливатись від 45 (молодший офіцерський склад першої категорії) до 65 років (вищий офіцерський склад), підлягають призову для проходження військової служби осіб офіцерського складу не всі офіцери запасу, а лише особи віком до 43 років.

Визначення Міністром оборони України такого вікового діапазону не є порушенням чинної редакції Закону України «Про військовий обов'язок та військову службу» (адже відповідно до цього законодавчого акта підставою призову є наказ саме Міністерства оборони України), проте, можливо, для уникнення плутанини у вказаному питанні, доречно перенести зміст положення п. 10.1 розділу X «Інструкції про організацію виконання Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України» до п. 5 ст. 11 Закону України «Про військовий обов'язок та військову службу».

Окремо зауважимо, що санкція даної статті передбачає покарання у виді обмеження волі на строк до трьох років, незалежно від того, до якої з двох категорій належить особа, яка вчинила кримінальний проступок. Більше того, як показує практика, під час розгляду судових справ за ст. 335 КК України, в яких суб'єктами даного суспільно небезпечного діяння виступають офіцери запасу, українська Фемида, як правило, виносить подібні рішення, як і для ухилинтів від призову на строкову військову службу.

Думається, єдиний вид покарання для двох абсолютно різних категорій суб'єктів кримінального проступку, передбаченого ст. 335 КК України є не зовсім доречним, адже, якщо особи, що ухиляються від призову на строкову військову службу є, по суті, молодими людьми, які раніше не проходили військову службу, то офіцери, які ухиляються від призову на військову службу – підготовлена бойова одиниця в лавах Збройних Сил (або інших військових формуваннях, утворених відповідно до чинного законодавства), на яку держава витратила певні зусилля та час, щоб навчити її військовому ремеслу. Відтак, логічним є умовивід, що ухилення від призову на військову службу представниками другої категорії осіб несе підвищену суспільну небезпеку, тому має каратися більш суворо. З метою реалізації даної думки на законодавчому рівні пропонуємо розділити диспозицію ст. 335 КК України на дві частини або навіть окремі статті («ухилення від призову на строкову військову службу» та «ухилення осіб з числа офіцерського складу від

призову на військову службу»)), передбачивши за діяння у виді ухилення осіб з числа офіцерського складу від призову на військову службу більш жорстку санкцію.

Отже, суб'єктами ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу можуть бути виключно дві категорії осіб, які призиваються на військову службу: приписані до призивних дільниць призовники, які не мають права на звільнення або відстрочку та призвані відповідно до наказу Міністра оборони України громадяни України віком до 43 років, які пройшли повний курс військової підготовки за програмою підготовки офіцерів запасу, склали встановлені іспити, мають вищу освіту за освітнім ступенем не нижче бакалавра та яким присвоєно відповідне первинне військове звання офіцера запасу⁵⁵.

Як було сказано вище, суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 336 КК України також відноситься до числа спеціальних. Як вдало зазначають автори навчального посібника «Кримінальне право України. Особлива частина» (автори: Попович О.В., Томаш Л.В., Латковський П.П., Бабій А.Ю.), ним виступають резервісти та військовозобов'язані, які перебувають у запасі і не заброньовані в установленому порядку на період мобілізації або особливий період⁵⁶.

Що стосується суб'єктивної сторони складів кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 335-336 КК України, то у науковому середовищі панує одностайна думка про те, що вона характеризується виною у формі умислу, вид умислу – прямиий.

Остаточної впевненості у цьому додає той факт, що дані суспільно небезпечні діяння відносяться до кримінальних правопорушень з формальним складом⁵⁷. Як вдало зазначають автори підручника «Кримінальне право України: Загальна частина», структура цих складів кримінальних правопорушень є такою, що наслідки тут лежать за межами необхідних ознак об'єктивної сторони, а відтак, і складу кримінального правопорушення. Вже тому суб'єкт не може бажати їх настання. Проте ця обставина не виключає умисної вини. Інтелектуальна ознака умислу в цих випадках містить лише усвідомлення суспільно небезпечного характеру свого діяння, ставлення до наслідків тут не

⁵⁵ Каторкін Р. А. Суб'єкт ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 2. С. 195.

⁵⁶ Попович О.В., Томаш Л.В., Латковський П.П., Бабій А.Ю. Кримінальне право України. Особлива частина : навчальний посібник. Чернівці, 2022. С. 219.

⁵⁷ Юнін О.С. Мотив як ознака суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Випуск 3. Том 2. С. 180.

виникає та й не може виникнути. А вольова ознака умислу обмежується бажанням вчинення конкретної дії чи бездіяльності. Таким чином, кримінальні правопорушення з формальним складом можуть бути вчинені лише з прямим умислом⁵⁸.

Отже, на підставі викладеного у цьому розділі можна зробити висновок, що діяння, пов'язані з ухиленням від призову на військову службу прямо порушують воєнну безпеку України. В контексті повномасштабної війни, яку підступно розпочала російська федерація проти України, питання кримінально-правового забезпечення порядку комплектування ЗСУ та інших військових формувань, утворених відповідно до чинного законодавства, набуває особливої актуальності.

ВИСНОВКИ

Повномасштабна війна, яку розгорнула сусідня держава-терорист проти України, щодня заподіює шкоду всій системі національної безпеки, особливо такому її складовому елементу, як воєнна безпека. У цьому аспекті особливо важливим стає питання кримінально-правового забезпечення порядку комплектування ЗСУ та інших військових формувань, утворених відповідно до чинного законодавства.

Викладені у законодавчих актах дефініції понять «обороздатність держави» та «воєнна безпека» свідчать про те, що ці категорії відносяться між собою в якості частини та цілого.

Об'єктом кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 335-336 КК України виступає порядок комплектування ЗСУ та інших військових формувань.

Кримінальні проступки та злочини, передбачені ст.ст. 335-336 КК України відносяться до кримінальних правопорушень з формальним складом. Об'єктивна сторона цих суспільно небезпечних діянь характеризується вчиненням діяння у формі дії або бездіяльності.

Суб'єкти кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 335-336 КК України відносяться до числа спеціальних. У випадку кримінального проступку, передбаченого ст. 335 КК України суб'єктами виступають дві різні категорії громадян: суб'єктом ухилення від призову на строкову військову службу можуть бути виключно призовники (приписані до призивних дільниць громадяни України чоловічої статі призовного віку, що не мають права на звільнення або відстрочку від призову на строкову військову службу), які призиваються на строкову військову службу, а суб'єктом ухилення особами офіцерського складу від призову на

⁵⁸ Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 2-е вид., перероб. і допов./ за ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Київ: Юрінком Інтер, 2005. С. 167.

військову службу – призвані відповідно до наказу Міністерства оборони України громадяни України віком до 43 років, які пройшли повний курс військової підготовки за програмою підготовки офіцерів запасу, склали встановлені іспити, мають вищу освіту за освітнім ступенем не нижче бакалавра та яким присвоєно відповідне первинне військове звання офіцера запасу⁵⁹.

Суб'єктом злочину, передбаченого ст. 336 КК України виступають резервісти та військовозобов'язані, які перебувають у військовому запасі.

Суб'єктивна сторона кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 335-336 КК України характеризується виною у формі умислу, вид умислу – прямий.

АНОТАЦІЯ

Дослідження присвячено розгляду суб'єктивних та об'єктивних ознак діянь, пов'язаних з ухиленням від призову на військову службу, аналізу рівня їх впливу на воєнну безпеку України. Встановлено, що обороноздатність держави співвідноситься з воєнною безпекою України в якості частини та цілого.

Доведено, що до кола діянь, які посягають на обороноздатність держави відносяться кримінальні правопорушення у сфері забезпечення призову та мобілізації (ст.ст. 335-337 КК України). Розкриті суб'єктивні та об'єктивні ознаки діянь у вигляді ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу та ухилення від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період.

Наголошено на необхідності закріплення такого кваліфікованого складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 335 КК України, як вчинення відповідних суспільно небезпечних діянь під час дії воєнного або надзвичайного станів. Запропоновано розділити зазначену норму на дві окремі статті: 335 «Ухилення від призову на строкову військову службу» та 335-1 «Ухилення від призову на військову службу осіб офіцерського складу».

⁵⁹ Каторкін Р.А. Кримінальна відповідальність за ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу: монографія; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В.В. Шаблістого. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2022. С. 142-143.

Література

1. Актуальні проблеми кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб. / за заг. ред. В.В. Топчія; наук. ред. В.І. Антипова. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 896 с.
2. Александрова А.Ю. Кримінальна відповідальність за ухилення від призову за мобілізацією: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпро, 2018. 208 с.
3. Березняк В.С. Сучасні погляди на поняття екстрадиція у науці кримінально-процесуального права. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 4. С. 374-383.
4. Березняк В.С., Шаблистий В.В., Каторкін Р.А. Кримінологічні аспекти деліктної поведінки дітей в Україні / Juvenile policy as a component of supporting Ukraine's national security and defense (dedicated to the 53rd anniversary of the UN General Assembly adoption of the Declaration of the Rights of the Child and the 56th anniversary of the establishment of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs) : Scientific monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. P. 79-102. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/287/7882/16460-1>.
5. Вирок Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області від 07.04.2010 р. по справі № 1-135/2010 (номер провадження 1-135/2010) // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/69035772>.
6. Вирок Глибочького районного суду Чернівецької області від 16.11.2016 р. по справі № 723/2424/16-к (номер провадження 1-кп/715/125/16) // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/62781291>.
7. Вирок Орхівського районного суду Запорізької області від 24.04.2018 р. по справі № 323/912/18 (номер провадження 1-кп/323/123/18) // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73583023>.
8. Гритенко О.А., Ульянова Т. О. Класифікація суспільно небезпечних наслідків: деякі теоретичні та законодавчі аспекти. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. № 2. С. 71-75.
9. Дричик В.М. Наукові підходи до проблеми забезпечення воєнної безпеки в Україні. *Наукові перспективи*. 2022. № 10 (28). С. 50-60.
10. Каторкін Р. А. Досвід правового регулювання питання ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу окремих країн пострадянського простору. *Jurnalul juridic national: teorie si practica: nauково-практичний журнал Республіки Молдова*. 2017. № 6 (28). С. 104–107.
11. Каторкін Р.А. Кримінальна відповідальність за ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом

осіб офіцерського складу: монографія; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В.В. Шаблистого. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2022. 268 с.

12. Каторкін Р.А. Кримінально-правове забезпечення призову на строкову військову службу, військової служби за призовом осіб офіцерського складу в Україні у ХХ столітті. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4. С. 285-292.

13. Каторкін Р. А. Об'єкт ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу. *Вісник Кримінологічної асоціації України: зб. наук. праць*. 2017. № 2 (16). С. 184-192.

14. Каторкін Р. А. Суб'єкт ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 2. С. 190-196.

15. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

16. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 2-е вид., перероб. і допов./ за ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 480 с.

17. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2010. 608 с.

18. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

19. Перевалова Л.В., Кузьменко О.В., Григоренко Я.О. Обороздатність VS воєнна безпека держави: теоретико-правовий аспект. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2019. № 1. С. 7-13.

20. Попович О.В., Томаш Л.В., Латковський П.П., Бабій А.Ю. Кримінальне право України. Особлива частина : навчальний посібник. Чернівці, 2022. 319 с.

21. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 року № 2232-12 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>.

22. Про затвердження інструкції про організацію виконання Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України: наказ Міністра оборони України від 10 квітня 2009 року № 170 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0438-09/page#Text>.

23. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 р. № 3543-XII // База даних «Законодавство

України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>.

24. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

25. Про оборону України: Закон України від 06.012.1991 р. № 1932-XII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>.

26. Туркот М.С. Мобілізаційна підготовка як засіб забезпечення воєнної безпеки України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 2. С. 200-202.

27. Шаблистий В.В. Безпековий вимір кримінального права України: людиноцентристське дослідження: монограф. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ: Ліра ЛТД, 2015. 420 с.

28. Шаблистий В.В. Законна професійна діяльність журналіста як «новий об'єкт кримінально-правової охорони». *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2016. № 2 (13). С. 78-85.

29. Шаблистий В.В. Окремі питання кримінально-правового забезпечення воєнної безпеки людини та безпеки військової служби. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 400-406.

30. Шаблистий В.В. Про публічність та приватність кримінально-правового забезпечення інформаційної безпеки людини. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2013. № 1. С. 177-184.

31. Шаблистий В. В. Александрова А. Ю. Кримінальна відповідальність за ухилення від призову за мобілізацією: монографія / за заг. ред. В.В. Шаблистого. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2019. 136 с.

32. Шалгунова С.А., Березняк В.С. Проблемні питання правового визначення терміна «екстрадиція». *Науковий вісник Юридичної академії МВС України*. 2005. № 3 (22). С. 384 – 389.

33. Шевченко С.І. Адміністративно-правове регулювання поліцейської діяльності щодо забезпечення публічного порядку: дис. ...канд. юрид. наук. Дніпро, 2018. 211 с.

34. Шевченко С. І. Окремі аспекти правового регулювання забезпечення публічного порядку в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 6. С. 68–71.

35. Юнін О.С. Деякі особливості судового захисту прав людини при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 3. С. 191-197.

36. Юнін О.С. Мотив як ознака суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Випуск 3. Том 2. С. 178–184.

37. Bershov, H., Hrytenko, O., Khashev, V., & Fialka, M. Assessing and Evaluating the General Legal Characteristics of War Crimes: A Basic Necessity or a Confused Platform. *Ius Humani. Law Journal*. 2022. № 11 (1). P. 43-60.

38. Nestertsova-Sobakar O., Prymachenko V., Liudvik V., Bereznyak V., Sydorova E. Legal Approaches to the Regulation of Cryptocurrency and Business Ethics of ICO in the European Union. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. 2019. Vol. 22. Issue: 2S. P. 1-6.

39. Tertyshnik V., Fomenko A. Legal assistance and protection in criminal proceedings: international standards and integrative doctrine. *Philosophy, Economics and Law Review*. Volume 1, no. 2, 2021. P. 123–133.

40. Petrenko P., Stetsenko V., Fomenko A., Yunin O., Shevchenko S. Legal framework for competitive selection for positions of civil servants under the legislation of Ukraine and European countries. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. 2019. № 22 (5). P. 1–6.

Information about the authors:

Shablysty Volodymyr Viktorovych,

Doctor of Law, Professor,
Head of the Department of Criminal Law Disciplines
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs
26, Gagarin Avenue, Dnipro, 49005, Ukraine

Berezniak Vasyl Serhiiovych,

Doctor of Law, Senior Researcher,
Head of the Department of Criminal Law and Criminology
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs
26, Gagarin Avenue, Dnipro, 49005, Ukraine

Katorkin Roman Anatoliiovych,

PhD in Law,
Senior Researcher of the Scientific Laboratory
of Sociological and Criminal Law Research,
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs
26, Gagarin Avenue, Dnipro, 49005, Ukraine